

Костюченко Я.М. Правила походження товарів у торгівлі між Україною та ЄС

*Костюченко Ярослав Миколайович,
кандидат юридичних наук, адвокат
докторант кафедри порівняльного і європейського права,
Інститут міжнародних відносин,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

ПРАВИЛА ПОХОДЖЕННЯ ТОВАРІВ У ТОРГІВЛІ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС

Інтегруючим фактором визначення країни походження товарів виступає в рамках Генеральної системи преференцій (ГСП), угод про вільну торгівлю чи міждержавних угод про виробничу кооперацію. Надання митно - тарифних пільг за вказаними домовленостями відбувається лише за умови засвідчення національного походження товарів. Таким чином, лібералізація обміну продукцією, сировиною та комплектуючими між країнами ускладнює процедури визначення походження товарів, а також застосування широкого кола інструментів торгової політики щодо інших країн. Саме ці чинники обумовили необхідність розробки міжнародних правил визначення походження товару. В тому випадку, коли країна є членом преференційної торговельної угоди, її уряд має бути впевнений в тому, що преференційні або нульові ставки мита застосовуються до країн, на які дійсно поширені узгоджені преференції. Для цього вимагається підтвердження того, що імпортовані товари були повністю або суттєво трансформовані в країні, що входить до преференційного угруповання. Варто відзначити, що правила походження товарів найчастіше в доктрині аналізується в контексті митного

або податкового права¹, зокрема через механізм визначення й контролю країни походження товару як інструменту митно -тарифного регулювання². Й міжнародно-правові дослідження регулювання відносин в сфері правил походження товарів, особливо в контексті функціонування зони вільної торгівлі між Україною та ЄС та країн ЄАВТ, на сьогодні відсутні.

Інтенсифікація використання ресурсів світового ринку для національного виробництва, а також інтернаціоналізація логістичних схем призводять до можливості обходження тарифних і інших бар'єрів у торгівлі, що застосовуються урядами до товарів, імпортованих в країну. Таким чином, лібералізація обміну продукцією, сировиною та комплектуючими між країнами ускладнює процедури визначення походження товарів, а також застосування широкого кола інструментів торгової політики щодо інших країн. Саме ці чинники обумовили необхідність розробки міжнародних правил визначення походження товару.

Вперше уніфіковані правила, що визначають країну походження товару країн, що розвиваються, при наданні тарифних преференцій були розроблені і прийняті на II і IV сесіях ЮНКТАД 1968 і 1976 г. Ці правила носили рекомендаційний характер і не були міжнародно-правовими нормами. Однак вони отримали широке розповсюдження і лягли в основу багатьох міжнародних договорів, укладених в рамках різних регіонів світу.

Універсальні принципи визначення країни походження товарів зафіксовані в багатосторонньому міжнародному угоді - Кіотській конвенції³.

¹ Додатково про податковий аспект правил походження див.: Вовк Т., Водянніков О., Коноваленко І. В Податкові аспекти права СОТ та асquis ЄС. Орієнтири податкової реформи в Україні. — Харків: Консум, 2003. — 437 с.

² Войтов С.Г. Науково-прикладні аспекти визначення країни походження товарів // Вісник Академії митної служби України. Серія: "Економіка", - 2013. - № 1 (49) - С.53-58; Каримова Т. Основні правила визначення країни походження товарів під час застосування заходів митно-тарифного регулювання ЗЕД / Т. Каримова // Вісник Академії митної служби України. – 1999. – № 3. – С. 71–74.

³ Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур // Офіційний вісник України. – 2011. - № 71. - ст. 727, стор. 244.

У спеціальному додатку "Походження товарів" Кіотська конвенція встановлює три критерії для визначення країни походження.

1. Критерій переробки товарів. Відповідно до цього критерію переробка товару є достатньою, якщо в результаті неї відбулася зміна положення товару в товарній класифікації, тобто товар перейшов з однієї товарної позиції митного тарифу в іншу. Переробка (обробка) товару, яка переводить його в нову позицію товарної класифікації, дає підставу розглядати отриманий таким чином товар як новий, що походить з території країни, де була здійснена переробка (обробка), а саму цю країну вважати країною його походження.

2. Критерій процентного вмісту (або правило адвалорної частки). Цей критерій встановлює граничну частку іноземних матеріалів і компонентів (доданої вартості) в кінцевій вартості готового товару.

3. Критерій встановлення переліку товарів, щодо яких країною походження буде вважатися та держава, в якій товар повністю вироблений. До таких товарів віднесені корисні копалини, живі тварини, продукти тваринного походження, риба та продукти рибного промислу, вторинна сировина, отримане в даній країні, а також всі товари, вироблені в даній країні з перерахованої вище продукції.

Відповідно до статті 9 Угоди про правила визначення походження від 15.04.1994 р.⁴ передбачено, що правила походження товарів мають формуватися на таких засадах:

(a) правила визначення походження повинні застосовуватися однаково для всіх цілей, як зазначено у Статті 1;

(b) правила визначення походження повинні забезпечувати, щоб країною, яка визначається як країна походження певного товару, була або та країна, де товар було повністю вироблено, або, якщо до виробництва

⁴ Угода про правила визначення походження // Офіційний вісник України/ - 2010. - № 84. - стор. 433

товару залучено більше, ніж одну країну, та країна, де було проведено найбільш суттєву переробку товару;

(c) правила визначення походження повинні бути об'єктивними, зрозумілими та передбачуваними;

(d) незалежно від заходів або інструментів торговельної політики, з якими пов'язані правила визначення походження, вони не повинні використовуватися прямо чи непрямо як інструменти для досягнення цілей торгівлі. Вони не повинні самі по собі здійснювати обмежувального, спотворюючого або руйнівного впливу на міжнародну торгівлю. Вони не повинні накладати невиправдано жорстких вимог чи вимагати виконання певної умови, яка не стосується виробництва або переробки, як основи для визначення країни походження. Проте витрати, що прямо не відносяться до виробництва або переробки, можуть включатися для застосування критерію адвалорного відсотка;

(e) правила визначення походження повинні застосовуватися послідовно, однаково, об'єктивно і розумно;

(f) правила визначення походження повинні бути узгоджені між собою;

(g) правила визначення походження повинні базуватися на позитивному критерії. Негативні критерії можуть застосовуватися для пояснення позитивного критерію.

В системі ГАТТ/СОТ⁵ з метою гармонізації правил визначення походження та, *inter alia*, забезпечення більшої визначеності у веденні світової торгівлі, визначено два типи правил походження: преференційні і непреференційні. Преференційні правила походження використовуються для визначення товару, або групи товарів, які підлягають преференційному тарифному режиму в преференційному торговельному угрупованні країн або

⁵ Угода про правила визначення походження // Офіційний вісник України/ - 2010. - № 84. - стор. 433

в зоні вільної торгівлі. Непреференційні правила походження, з іншої сторони, застосовуються до країн, що не входять до преференційного угруповання країн.

Преференційне походження надається товарам з окремих країн, коли вони відповідають певним критеріям. Критерії преференційного походження загалом вимагають, щоб товари були піддані більш значній обробці або переробці, ніж це вимагається для отримання непреференційного походження. Водночас, повністю отримані товари також можуть скористатись перевагами статусу преференційного походження. Преференційне походження надає певні переваги товарам, які є предметом торгівлі між країнами, які уклали таку угоду, зазвичай імпорт за зниженими ставками мита або без сплати мита.

Непреференційне походження в основному надає товарам «економічну» національність і не надає їм будь-яких переваг. Непреференційне походження отримується товарами, «повністю отриманими» (концепцію «повного отримання» надано в поясненнях до статті 5) в одній країні, або, коли у виробництво продукту залучено дві або більше країн, такий статус походження отримується в країні, в якій було проведено останню значну, економічно обґрунтовану обробку або переробку. Непреференційне походження використовується, наприклад, при визначенні того, чи є товари об'єктом антидемпінгових заходів або кількісних обмежень, та для статистичних цілей. Воно також може використовуватись для визначення походження в контексті «маркування походження» (тобто маркування «вироблено в») товарів.

Ключовим питанням Угоди про правила визначення походження є рішення щодо їх гармонізації. Світова організація торгівлі в липні 1995 року започаткувала програму з гармонізації непреференційних правил походження для країн-членів, яка повинна була закінчитися в липні 1998 року. Робота була доручена Комітету СОТ з правил походження та Технічному комітету з правил походження Світової митної організації в Брюсселі.

Метою зон вільної торгівлі є надання тарифних преференцій для їх членів. Так як всі члени угруповання торгують з широким колом країн, а також застосовують реекспортні операції, необхідним є визначення походження товарів для чіткого розуміння застосовуваного режиму для продукції, що імпортується.

Правила походження є основою для визначення так званої «національності» продукції. Вони застосовуються країнами-членами зони вільної торгівлі або зони преференційної торгівлі з метою запобігання так званому феномену «торговельного відхилення» («trade deflection»), який характеризує ситуацію, коли товари з третьої країни імпортуються в зону, наприклад, преференційної торгівлі через країну-члена цієї зони з істотно нижчим тарифом. Потім вони реекспортуються цією країною на ринки країн-учасниць зони преференційної торгівлі за загальноприйнятим преференційним режимом.

У процесі визначення походження товару об'єктивно поділяються на дві групи: продукція, повністю отримана або вироблена в країні та продукція, яка пройшла значну переробку в країні.

Виріб вважається «повністю вироблений» в країні, якщо весь процес виробництва, включаючи застосування матеріалів і комплектуючих, проходив всередині країни. На практиці, цей спосіб застосовується головним чином до сировини, сільськогосподарської, риболовецької і лісної продукції. Ця група товарів є найменш проблематичною для застосування правил визначення походження. Разом з тим в Робочій програмі щодо гармонізації правил визначення походження зазначається, що Технічний комітет повинен розробити гармонізовані визначення для «товарів, що розглядаються як такі, що їх було повністю вироблено в одній країні» та «мінімальних операцій, або обробки, які самі по собі не визначають походження товару».

Походження товару не завжди просто визначити, особливо якщо виробничий процес проходив в більш ніж одній країні. Для визначення

походження в цьому випадку використовують різні правила і методи, які мають як свої переваги, так і недоліки.

Киотська конвенція (прийнята в 1973 р. в м. Кіото (Японія) міжнародна конвенція з спрощення та гармонізації митних процедур) передбачає, що походження товару повинного бути визнано за останньою (кінцевою) країною, в якій відбулась “значна переробка” продукції. Значна переробка визначається, застосовуючи один з наступних критеріїв:

1. зміна тарифної класифікації;
2. критерій адвалорного відсотка;
3. критерій операцій з виробництва або переробки.

Угоди про правила визначення походження встановлює, що зміна тарифної класифікації є основним критерієм значної переробки, а додатковими – адвалорний відсоток та операції з виробництва/ переробки.

В Європейському союзі правила походження містяться в Главі II Розділу 2 Митного кодексу ЄС, прийнятого в останній модернізованій версії 2013 р. у формі регламенту⁶. Преференційні правила походження стосуються товарів, якими торгують з країнами або групами країн, з якими Європейський Союз має торгові домовленості, що мають прерогативу перед іншими, і з яких справляються преференційні митні збори. Для товарів, якими торгують з будь-якими іншими країнами або групами країн, застосовуються не преференційні правила походження.

⁶ Митний кодекс ЄС був прийнятий 12 жовтня 1992 Регламентом Ради 2913/92 і набув чинності 1 січня 1994 р., 2 липня 1993 був прийнятий Регламент Комісії № 2454/93 (так званий Імплементативний кодекс, або Регламент про застосування Митного кодексу), що встановлює порядок вступу в дію і застосування норм Митного кодексу ЄС. Однак подальший розвиток митних технологій, зростання між народною торгівлі вимагали суттєвої переробки Митного кодексу ЄС. У результаті було прийнято рішення про розробку проекту модернізованого митного кодексу (МТК). Перший проект був представлений 10 грудня 2003, після врахування всіх зауважень проект ще раз був представлений 11 листопада 2004, і остаточний варіант був схвалений Європейською комісією 18 червня 2007 і спрямований до Європейського парламенту. 23 квітня 2008 був прийнятий Регламент № 450/2008, який затвердив Модернізований Митний кодекс ЄС. Остаточний варіант Модернізованого Митного кодексу ЄС був прийнятий Регламентом Ради ЄС та Європарламенту № 952/2013 від 9 жовтня 2013 р., всі положення якого вступили в силу з 01 травня 2016 р.

Коли товари цілком добуваються або виробляються в одній країні, вони вважаються такими, що мають походження з цієї країни. Ст. 60 Митного кодексу ЄС містить положення про критерії, за якими товари, які вважаються такими, що належать до цієї категорії. З іншого боку, якщо продукція виробляється удвох або більше країнах, вона вважається такою, що походить з країни, в якій "мав місце суттєвий економічно виправданий процес". Для того щоб визначити походження товару з певної країни, необхідно дотримуватися трьох критеріїв: а) у цій країні повинні мати місце останній економічно виправданий суттєвий процес або операція; б) цей процес має бути проведений на підприємстві, спеціально обладнаному для таких цілей; в) результатом цього процесу має бути виробництво нового товару, або такий процес повинен являти собою важливу стадію виробничого процесу.

Регламент про імплементацію⁷ дещо прояснює це ґрунтовне правило, закріплюючи, що саме повинно розглядатись як виробничий або інший процес, на основі яких можна визначити походження (ст. 36 та 37), і визначає процеси, недостатні для надання статусу продукту як такому, що походить із певної країни (ст. 38).

У тлумаченні цих положень важливе значення відіграє судова практика ЄС. Так, зокрема, у рішенні у справі Oberseehandel⁸ Суд постановив, що останній процес або операція будуть вважатися суттєвими лише в тому випадку, коли продукція, що є результатом такого процесу або операції, набуває власних якостей і складу, яких вона до цього не мала. У рішенні у справі Brothers⁹ Суд постановив, що ст. 5 Регламенту 802/68 (консолідований

⁷ Commission Regulation (EEC) No 2454/93 of 2 July 1993 laying down provisions for the implementation of Council Regulation (EEC) No 2913/92 establishing the Community Customs Code // OJ L 253, 11.10.1993 (в консолідованій версії зі всіма внесеними змінами див.: ELI: <http://data.europa.eu/eli/reg/1993/2454/2015-05-01>)

⁸ Judgment of the Court of 26 January 1977 in Case 49/76 (reference for a preliminary ruling made by the Verwaltungsgericht Hamburg): Gesellschaft fl.ir Oberseehandel mbh v Handelskammer. OJ C 60 of 10.3.1977.

⁹ Case 26/88 International Brother gmbh v Hauptzollamt Giezzen (Brother II) [1989] ECR 4253

Модернізований митний кодекс ЄС) не визначає обсягу складальних (монтажних) процесів, згідно з яким такі процеси можуть розглядатись як такі, що мають суттєвий характер. Тому Суд ЄС закріпив загальне правило, в якому зазначив, що складання дає можливість встановлювати походження у випадку, якщо з технічної точки зору, а також враховуючи визначення відповідного товару, воно є вирішальним виробничим етапом, протягом якого відповідний товар набуває властивих йому якостей і після якого з'являється можливість використовувати його за призначенням.

Формулюючи правила походження для категорій товарів, які виробляються в декількох європейських державах слід визначити, що регулюється це не тільки правом ЄС у формі правил походження товарів, а й міжнародними торговельними угодами, які укладає ЄС з третіми країнами¹⁰.

Важливою концепцією, що стосується правил походження, є кумуляція. Це дозволяє товарам, які отримали вихідний статус в одній країні, у подальшому бути обробленими в іншій країні так, якби вони з'явилися в останній, без кінцевого продукту втрачаючи переваги тарифних преференцій при експорті до третьої країни, з якою вони мають преференційний торговий договір. Кумуляція може застосовуватися лише між країнами, що працюють з однаковими правилами походження. Кумуляція полегшує економічну інтеграцію та дозволяє країнам об'єднувати матеріали, не втрачаючи статусу товару. Іншими словами, система дозволяє договірним сторонам використовувати одержувані товари один від одного.

В ЄС застосовується кумуляція з тими країнами, з якими вона уклала протокол про правила походження, який передбачає таку кумуляцію і містить ідентичні правила походження. В залежності від передбачених в протоколах до міжнародних угод правил походження можна визначити, що існують різні такі види. Однією з найранніх та найрозвинутіших форм кумуляції в практиці ЄС слід віднести т.зв. «пан-європейську» систему кумуляції, яку було

¹⁰ Edwin A. Vermulst, Paul Waer, Jacques Rules of Origin in International Trade: A Comparative Study. – University of Michigan. – 1994. – 502 p.

запроваджено у 1997 р.¹¹ Система набула чинності на різні дати для різних країн. З моменту запровадження системи, було також запроваджено певну кількість доповнень до протоколів. Однією з головних змін стала інтеграція Туреччини до системи, яка набула чинності з 1 січня 1999 року. Також до цієї системи постійно вносилися зміни та удосконалювались правила, які набували чинності у 2000 та 2001 роках.

В контексті пан-Європейської кумуляції правил походження повна кумуляція застосовується лише між партнерами Європейського економічного простору. Вона також застосовується на основі деяких протоколів з Тунісом, Марокко та Алжиром.

Першим кроком на шляху створення такої зони вільної торгівлі стало укладення повного набору Євро-Середземноморських угод про асоціацію між ЄС та його партнерами у Середземноморському басейні, які надають взаємні торговельні преференції. Ці угоди замінюють собою угоди про співробітництво, підписані у 1970-х роках, які передбачали односторонні торговельні преференції. З 1998 року і по сьогодні набули чинності Євро-Середземноморські угоди про асоціацію з Алжиром¹², Тунісом¹³, Марокко¹⁴, Ізраїлем¹⁵, Йорданією¹⁶, Ліваном¹⁷, Палестинською автономією¹⁸, Єгиптом¹⁹.

¹¹ The pan-European cumulation system was created in 1997 on the basis of the EEA agreement (1994) between the EC, the EFTA countries, the CEEC (Central Eastern European Countries) and the Baltic States. It was then widened to Slovenia and to industrial products originating in Turkey (1999). The system was also enlarged to the Faroe Islands. In 2005, it was enlarged to the participants in the Barcelona Process resulting in the creation of a pan-Euro-Mediterranean cumulation system of origin

¹² Euro-Mediterranean Association Agreement between the European Community and its Member States, of the one part and the People's Democratic Republic of Algeria, of the other part (OJ, 2005, L 265/2).

¹³ Euro-Mediterranean Agreement establishing an Association between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Republic of Tunisia, of the other part (OJ, 1997, L 97/2).

¹⁴ Euro-Mediterranean Agreement establishing an Association between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Kingdom of Morocco, of the other part (OJ, 2000, L 70/2).

¹⁵ Euro-Mediterranean Agreement establishing an Association between the European Communities and their Member States, of the one part, and the State of Israel, of the other part (OJ, 2000, L 147/3).

¹⁶ Euro-Mediterranean Agreement establishing an Association between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Hashemite Kingdom of Jordan, of the other part (OJ, 2002, L 129/3).

Одним з прикладів в практиці ЄС угоди, покликаної забезпечити вільну торгівлю між різними країнами, є Регіональна конвенція про пан-євро-середземноморські преференційні правила походження (*Пан-Євро-Мед²⁰-ПЄМ*), метою якої є новий рівень торгівлі між країнами середземноморського регіону. ПЄМ створена в 1997 році на основі Європейської економічної зони 1994 року між ЄС, країнами ЄАВТ, країнами Центральної та Східної Європи, а також Балтійськими країнами. Потім вона була збільшена в 1999 році, додавши Словенію, Туреччину та Фарерські острови. У 2005 році загальноєвропейська система кумуляції розширилася до учасників Барселонського процесу, і в результаті було створено загальноєвропейську та середземноморську систему кумуляції на основі багатосторонньої конвенції серед усіх членів - так званої Пан-Євро - Середземноморська конвенція.

Річ у тім, що Конвенція передбачає можливість діагональної кумуляції, тобто дає можливість її країнам-учасникам використовувати сировину одна одної, а не тільки національну. Зокрема, діагональна кумуляція дозволяє використовувати під час виробництва товару сировину з третіх країн, що не є сторонами ЗВТ, в рамках якої здійснюється торгівля. Члени Конвенції використовують єдині правила походження товарів на основі діагональної кумуляції, тобто товари, які отримали преференційний статус походження в одній із країн Конвенції, можуть бути використані у виробничих процесах у будь-якій з інших країн без втрати ними відповідного статусу. Пан-Євро-

¹⁷ Euro-Mediterranean Agreement establishing an Association between the European Community and its Members States, of the one part, and the Republic of Lebanon, of the other part (OJ, 2006, L 143/2)

¹⁸ Euro-Mediterranean Interim Association Agreement on trade and cooperation between the European Community, of the one part, and the Palestine Liberation Organization (PLO) for the benefit of the Palestinian Authority of the West Bank and the Gaza Strip (OJ, 1997, L 187/3); Mediterranean Interim Association Agreement on trade and cooperation between the European Community, of the one part, and the Palestine Liberation Organization (PLO) for the benefit of the Palestinian Authority of the West Bank and the Gaza Strip, of the other (OJ, 2011, L 328/5)

¹⁹ Euro-Mediterranean Association Agreement between the European Communities and its Member States and the Arab Republic of Egypt (OJ, 2004, L 304/39).

²⁰ The protocols of rules of origin in ftas between Parties to the pan-Euro-Med zone are being replaced by the rules of origin laid down in the Regional Convention on pan-Euro-Mediterranean preferential rules of origin (PEM Convention) published in OJ L54 of 26 February 2013.

Середземноморська кумуляція – термін, використовуваний для опису системи діагональної кумуляції між Європейським Співтовариством та низкою європейських та Середземноморських країн. Водночас, цей термін не має жодного юридичного значення.²¹

Було створено систему кумуляції походження між усіма Середземноморськими країнами, ЄС, країнами ЄАВТ (Ісландія, Ліхтенштейн, Норвегія та Швейцарія), Румунією, Болгарією, Фарерськими островами, Андоррою, Сан-Марино та Туреччиною (пан-Євро-Середземноморська кумуляція). «Пан-Євро-Середземноморський» Протокол про правила походження²² був розроблений робочою групою, до складу якої входили усі відповідні країни-партнери. Цей Протокол було затверджено під час зустрічі міністрів торгівлі Європейських та Середземноморських країн у Палермо 7 липня 2003 року²³.

Пан-Євро-Середземноморська кумуляція може застосовуватись між трьома країнами зони, за наявності між відповідними країнами угоди про вільну торгівлю з ідентичними правилами походження. Таким чином, систему може бути застосовано лише між обмеженою групою країн, поки формування повної мережі угод про вільну торгівлю ще не завершене (так звана «змінна геометрія»).

В даний час зоною так званої «кумуляції ПЄМ» є Європейський Союз, країни ЄАВТ (Ісландія, Норвегія, Швейцарія, Ліхтенштейн), учасники Барселонського процесу (Алжир, Єгипет, Ізраїль, Йорданія, Ліван, Марокко, Сирія, Туніс, Туреччина, Палестина), Фарерський Острови, країни, включені

²¹ Посібник користувача з правил преференційного походження, що застосовуються у торгівлі між європейським співтовариством, іншими європейськими країнами та країнами, що беруть участь у євро-середземноморському партнерстві // old.minjust.gov.ua/file/31811

²² Учасниками Регіональної Конвенції про пан-Євро-Середземноморські преференційні правила походження (Пан-Євро-Мед) є країни ЄС та ЄАВТ, Туреччина, Албанія, Македонія, Йорданія, Чорногорія, Сербія, Фарерські острови, Марокко, Алжир, Туніс, Сирія, Ліван, Палестина, Боснія і Герцеговина, Єгипет, Ізраїль та Молдова.

²³ The initiative of creating a single PEM Convention, as an instrument promoting regional integration, was endorsed by the Euro-Mediterranean Trade Ministers during their meeting in Lisbon on 21 October 2007. It includes the above mentioned partners and the Western Balkans participating in the EU's Stabilisation and Association Process.

до процесу стабілізації та асоціації ЄС (Албанія, Боснія і Герцеговина, колишня Югославська Республіка Македонія, Чорногорія, Сербія, Косово), Грузія та Молдова. Примітно, що правила ПЄМ походження майже ідентичні правилам походження ЄС, але мають лише незначні відмінності.

Конвенцією передбачена процедура приєднання третіх сторін, котрі являють собою будь-яку сусідню країну або територію, яка не є договірною стороною конвенції, і не зазначена у статті 1 (3). Так, у статті 5 конвенції визначено, що третя сторона може стати договірною стороною конвенції, за умови, якщо у країні-кандидата або території є угода про вільну торгівлю, яка вступила в силу та яка забезпечує преференційні правила походження, принаймні з однією з договірних сторін. Третя сторона повинна направити письмове звернення про приєднання в депозитарій. Депозитарій передає звернення Спільному Комітету на розгляд. Рішення Спільного Комітету із запрошенням щодо приєднання док повинно бути направлене до депозитарію, який повинен протягом двох місяців відправити його разом із текстом конвенції, чинної на відповідну дату, третій стороні, яка подавала заявку про приєднання. Жодна договірна сторона не може виступити проти цього рішення. Третя сторона, якій запропоновано стати договірною стороною Конвенції, має зробити це, шляхом внесення документа про приєднання до Депозитарію.

Серед повної, двосторонньої та діагональної кумуляції, ПЄМ застосовує останню. Наприклад, якщо країни А, В і С мають угоди один з одним і кожна з них застосовує однакові правила виникнення походження, що стосуються роботи або обробки матеріалів країн невихідного статусу, то А може застосовувати діагональну кумуляцію у торгівлі з двома іншими партнерами, якщо їх угоди передбачають таку кумуляцію.

Наприклад, продукти походження з країн В та С можуть бути використані для виробництва вихідного продукту у країні А. Імпорт до країни А з країн В та С є за двосторонніми угодами між країною А та двома іншими. Однак так як всі три країни працюють за ідентичною системою

походження правил вихідний статус всіх компонентів може бути об'єднаний для збереження статусу вихідного продукту.

Всі країни, що беруть участь у виробництві продукту, повинні укласти ЗВТ один з одним і з країною призначення та повинні застосовувати протокол походження Євро-Мед або Конвенцію ПЄМ. У випадках, коли використовуються вихідні матеріали з країни, яка не має ЗВТ з країною призначення, вони розглядаються як матеріали походження третьої країни. Відповідно, ця система кумуляції може використовуватися в обмеженій кількості країн, перш ніж всі залучені країни укладуть угоду про ЗВТ один з одним.

В межах загальноєвропейської зони кумуляції діагональна кумуляція може відбуватися із вхідними матеріалами з країн ЄАВТ, Європейського Союзу та Туреччини, за умови, що ці матеріали є вихідними продуктами. Ця зона кумуляції в даний час поширюється на країни Середземномор'я та на Західні Балкани.

Інструмент про приєднання України до Конвенції Пан-Євро-Мед (Закон) було передано до Депозитарію Конвенції – Генерального Секретаріату Ради ЄС 20 грудня 2017 року, а набрав чинності він 1 лютого 2018 року (в перший день другого місяця після внесення документу про приєднання)²⁴. З 1 лютого 2018 року Україна набула повноправного членства в ПЄМ. Офіційно вона була запрошена в травні 2017 у відповідь на її заяву, подану у вересні 2016 р. Серед членів ПЄМ Україна має ЗВТ з ЄС, ЄАВТ, Чорногорією, Македонією, Молдовою та Грузією, і таким чином запроваджує діагональну кумуляцію у торгівлі з ними (після внесення відповідних поправок в двосторонніх угодах). В даний час Україна також веде переговори про ЗВТ з двома важливими партнерами конвенції ПЄМ, а саме з Туреччиною та Ізраїлем.

²⁴ Офіційний веб-сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>.

Отже, станом на сьогодні Україна виконала всі процедурні вимоги і пройшла всі етапи на шляху до набуття статусу повноправного члена Регіональної конвенції про пан-євро-середземноморські преференційні правила походження. Наступним і, мабуть, найважливішим кроком є імплементація Конвенції, адже без цього Україна не зможе повноцінно використовувати всі переваги, які надає цей документ.

Така імплементація повинна проводитись у формі внесення змін до протоколів щодо походження товарів чинних угод про вільну торгівлю, які наша держава має зі сторонами Пан-Євро-Мед. Наразі угоди про вільну торгівлю укладені з такими сторонами Конвенції, як ЄС, ЄАВТ, Чорногорія, Молдова, Македонія та Грузія. Що ж стосується Європейського Союзу, то, відповідно до статті 39 Протоколу I Угоди про асоціацію, після приєднання України до Регіональної конвенції про пан-євро-середземноморські преференційні правила визначення походження рішення замінити правила визначення походження, наведені в цьому Протоколі, тими, що містяться в додатку до Конвенції, приймається Підкомітетом з Митного Співробітництва.

Таким чином, зі вступом в силу ПЄМ Україна має нові економічні можливості. Раніше при експорті товару, що має статус преференційного походження, до країн, з якими Україна підписала угоди про ЗВТ, застосовувалися правила двосторонньої кумуляції. Тобто для того, щоб товар експортувався за преференційними умовами, необхідно було, щоб сировина і/або комплектуючі товару також мали походження з країн, між якими підписано двосторонню угоду про ЗВТ. Тепер, з отриманням членства в Конвенції, для збереження преференційних умов торгівлі в українських підприємств з'явилася можливість використовувати при виробництві товару сировину не тільки вітчизняного походження та/або з країни, до якої кінцевий товар буде експортуватися, але й походженням з інших країн-учасниць Конвенції, до якої вже приєдналися більш ніж чотири десятка держав.

Але й є багато нюансів, що стосуються реалізації зазначених можливостей. Як вже було описано вище, використання діагональної кумуляції між країнами можливе лише в тому випадку, якщо конвенція ПЄМ згадується у кожному з відповідних ЗВТ. В даний час більшість угод про вільну торгівлю в Україні з країнами ПЄМ ще не містять таких положень. Це стосується Македонії, Чорногорії, Грузії, Молдови. Україні доведеться вести переговори щодо заміни протоколів правил походження або внесення змін до відповідних статей угод із зазначеними вище країнами. Угода про зону вільної торгівлі між Україною та ЄС згадує про можливість кумуляції на основі ПЄМ, але вимагає додаткових поправок після вступу України до Конвенції. Таким чином, для використання конвенції ПЄМ протокол має бути змінений ЗПВВТ. Згідно зі статтею 39 Протоколу I Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, Митний підкомітет прийме рішення про заміну оригінальних правил походження, закріплених у Протоколі Конвенцією, після приєднання України до ПЄМ. ЗВТ України з ЄАВТ є єдиним із своїх ЗВТ, які прямо передбачають варіант кумуляції з країнами ПЄМ в тексті поточного протоколу.

У 2017 році Україна та Канада ратифікували свою ЗВТ, тоді як ЗВТ між ЄС та Канадою знаходиться в стадії ратифікації. Хоча Канада не виражає жодних інтересів для приєднання до ПЄМ, Угода про зону вільної торгівлі між Україною та Канадою містить положення, яке дозволяє діагональну кумуляцію у випадку, якщо всі відповідні сторони погоджуються.

Слід відмітити, що не дивлячись на оптимістичний прогноз, порівняльний економічний аналіз перспектив застосування Україною опцій, що надаються ПЄМ, прогнозує, що членство у конвенції ПЄМ з можливостями діагональної кумуляції, ймовірно, призведе лише до помірних негативних результатів з точки зору диверсифікації постачань проміжних ресурсів.

Ще одним прикладом інтегрованої системи правил походження товарів є Європейський економічний простір, який складається з ЄС, Ісландії,

Ліхтенштейну та Норвегії. Для цілей правил походження товарів ЄСП вважається однією територією. Повна кумуляція означає, що усі операції, проведені в ЄСП, приймаються до уваги при визначенні кінцевого походження. Вона не вимагає, щоб товари походили з однієї з країн-партнерів ЄСП перед експортом для подальшої переробки або обробки до інших партнерів ЄСП, але вимагає, щоб усі операції з обробки або переробки, необхідні для надання статусу преференційного походження, проводились над продуктом.

Протоколи між ЄС та Тунісом, Марокко та Алжиром також передбачають кумуляцію переробки або обробки. Як і у ЄСП, вимагається, щоб усі операції з обробки та переробки, необхідні для надання статусу преференційного походження, проводились над продуктом не на митній території окремої країни, а в межах простору, сформованого митними територіями групи країн, а саме ЄС, Тунісом, Марокко та Алжиром.

Угода про асоціацію між Україною та ЄС містить докладні правила походження, які передбачені в Протоколі 1 до Угоди. ЄС зобов'язався модернізувати протоколи походження товарів в своїх нових угодах по аналогії з іншими, відповідно і в Угоді між Україною та ЄС, включаючи правила щодо концепції “походження товарів”, територіальних вимог, доказів походження і механізмів для адміністративного співробітництва.

Протокол 1 до Угоди (далі – Протокол) врегульовує питання щодо визначення концепції «Походження товарів» і методів адміністративного співробітництва. З метою впровадження Угоди такими, що походять з України, вважатимуть (ст. 2 Протоколу):

- товари, цілком вироблені в Україні, як це визначається у ст. 5 Протоколу;
- товари, отримані в Україні з матеріалів, які не були вироблені цілком на її території, за умови, що такі матеріали пройшли достатню обробку в Україні відповідно до ст. 6 Протоколу.

Водночас згідно зі ст. 16 Протоколу товари, що походять з України, після ввезення до Європейського Союзу підпадають під дію Угоди (тобто мають пільги) за умови подання, зокрема, сертифіката з перевезення товару EUR.1.²⁵

Підставою для застосування до товарів торговельних преференцій має стати сертифікат походження EUR.1. З моменту початку тимчасового застосування торговельних положень Угоди про асоціацію, а з 1 вересня 2017 р. (вже на основі набуття чинності Угодою) введені в дію правила походження товарів, які передбачені Угодою.

Правила визначення походження викладені в Протоколі I до Угоди про асоціацію. Правила визначення походження товарів підтверджують, чи був товар вироблений повністю на території однієї зі сторін та чи проходив він «достатню обробку або переробку» з метою отримання сертифікату з перевезення товару «EUR.1» або декларації інвойс. У додатку до Протоколу визначено чотири різні критерії «достатньої переробки» для кожного товару (тобто тарифної групи): i) зміна тарифної групи (наприклад, гвинт буде вважатися товаром українського походження, якщо він виготовлений з імпортованих матеріалів, що відносяться до будь-якої іншої товарної групи); ii) мінімальна додана вартість (наприклад, для легкових автомобілів вартість усіх матеріалів без сертифіката про походження, які використовуються у виробництві автомобіля, не може перевищувати 40% від загальної вартості продукту); iii) особливі вимоги щодо обробки або переробки; iiiii) поєднання перших трьох вимог. ПВЗВТ також передбачає двосторонню кумуляцію походження. Це означає, що виробники в ЄС і Україні можуть використовувати матеріали та компоненти, які походять із країни іншої сторони, так само як вони використовували б матеріали та компоненти, що походять із їхньої власної країни, для цілей отримання преференційного режиму. Наприклад, коли український виробник автомобілів імпортує комплектуючі з ЄС для виробництва автомобілів, вони вважаються

²⁵ Порядок заповнення та видачі митницею сертифіката з перевезення товару EUR.1 затверджено наказом МФУ від 18.11.2014 р. № 1142

комплектуючими українського походження і не будуть враховуватися при обчисленні максимальних величин вмісту матеріалів іноземного походження (тобто 40%, як було пояснено вище).

Також в даному Протоколі детально встановлюються правила достатньої переробки, визначаючи певні особливості для певних груп товарів (відповідно до Гармонізованої системи), визначаються правила визначення достатності переробки та обробки та містить територіальні вимоги.

Окремо слід наголосити, що преференційний режим, передбачений цією Угодою, застосовуються лише до товарів, які виконують умови цього Протоколу, транспортованих безпосередньо між Європейським Союзом та Україною. Проте товари у складі однієї партії можуть бути транспортовані через інші території з перевантаженням або тимчасовим зберіганням на цій території (за необхідності) за умови постійного перебування цих товарів під наглядом митних органів у країні транзиту чи зберігання, і якщо з цими товарами не виконуватиметься жодних операцій окрім розвантаження, перевантаження та заходів, необхідних для збереження в належному стані (ст. 13 Протоколу).

Метою зон вільної торгівлі є надання тарифних преференцій для їх членів. Правила походження є основою для визначення так званої «національності» продукції. Вони застосовуються країнами-членами зони вільної торгівлі або зони преференційної торгівлі з метою запобігання так званому феномену «торговельного відхилення» («trade deflection»), який характеризує ситуацію, коли товари з третьої країни імпортуються в зону, наприклад, преференційної торгівлі через країну-члена цієї зони з істотно нижчим тарифом. У процесі визначення походження товару об'єктивно поділяються на дві групи: продукція, повністю отримана або вироблена в країні та продукція, яка пройшла значну переробку в країні. Формулюючи правила походження для категорій товарів, які виробляються в декількох європейських державах слід визначити, що регулюється це не тільки правом

ЄС у формі правил походження товарів, а й міжнародними торговельними угодами, які укладає ЄС з третіми країнами.

Костюченко Я.М. Правила походження товарів у торгівлі між Україною та ЄС

Стаття присвячена вивченню правових механізмів походження товарів у зоні вільної торгівлі між Україною та ЄС. Визначено, що преференційні правила походження використовуються для визначення товару, або групи товарів, які підлягають преференційному тарифному режиму в преференційному торговельному угрупованні країн або в зоні вільної торгівлі. Угода про асоціацію між Україною та ЄС містить докладні правила походження, які передбачені в Протоколі 1 до Угоди. Угода також передбачає кумуляцію походження. В межах загальноєвропейської зони кумуляції діагональна кумуляція може відбуватися із вхідними матеріалами з країн ЄАВТ, Європейського Союзу та Туреччини, за умови, що ці матеріали є вихідними продуктами. Ця зона кумуляції в даний час поширюється на країни Середземномор'я та на Західні Балкани.

Ключові слова: ЄС, зона вільної торгівлі, Україна, асоціація, правила походження товарів, кумуляція

Костюченко Я. Правила происхождения товаров в торговле между Украиной и ЕС

Статья посвящена изучению механизмов происхождения товаров в зоне свободной торговли между Украиной и ЕС. Определено, что преференциальные правила происхождения используются для определения товара или группы товаров, подлежащих преференциальному тарифному режиму в преференциальной торговой группировке стран или в зоне свободной торговли. Соглашение об ассоциации между Украиной и ЕС

содержит подробные правила происхождения, которые предусмотрены в Протоколе 1 к Соглашению. Соглашение также предусматривает кумуляции происхождения. В рамках общеевропейской зоны кумуляции диагональная кумуляция может происходить с входящими материалами из стран ЕАСТ, Европейского Союза и Турции, при условии, что эти материалы являются исходными продуктами. Эта зона кумуляции в настоящее время распространяется на страны Средиземноморья и на Западные Балканы.

Ключевые слова: ЕС, зона свободной торговли, Украина, ассоциация, правила происхождения товаров, кумуляции

Kostyuchenko Y.M. Rules of origin of goods in trade between Ukraine and the EU

The article is devoted to the study of legal mechanisms of origin of goods in the free trade area between Ukraine and the EU. It has been determined that preferential rules of origin are used to identify a product or group of goods subject to a preferential tariff regime in a preferential trade group of countries or in a free trade area. The Association Agreement between Ukraine and the EU contains detailed rules of origin that are provided for in Protocol 1 to the Agreement.

The agreement also provides for the cumulation of origin. In the pan-European cumulation zone, diagonal cumulation may occur with input materials from EFTA countries, the European Union and Turkey, provided that these materials are the source products. This area of cumulation is currently spreading to the Mediterranean and to the Western Balkans.

Key words: EU, free trade zone, Ukraine, association, rules of origin of goods, cumulation